

Dağa Çıkan Kurt'ta Savaş Çocukları ve Gerçeklik Children of War And Realism in Dağa Çıkan Kurt

Pelin Aslan Ayar¹

ÖZET

Halide Edip Adivar, Balkan Savaşlarından Kurtuluş Savaşı'nın sonuna kadar savaştan neden olduğu yıkımları yakından gözlemlemiş bir yazar olarak çoğunluğu Kurtuluş Savaşı döneminin resmeden hikâyelerini 1922'de *Dağa Çıkan Kurt* adıyla yayınladı. Yazar, hikâyeleri aracılığıyla dönemin koşullarını canlı tanıklıkla yansıtmayı, yakından şahit olduğu acıları aktarmayı, tüm bu acılara, yıkımlara rağmen savaştan nasıl zaferle çıktığını gelecek nesillere göstermeyi ve ulus devlet olma sürecindeki Türk halkına ortak bir geçmişin hikâyesini sunarak onları bu geçmişin etrafında birleştirmeyi amaçlar. Okurun anlatılanların gerçekliğinden şüpheye düşmemesi, hikâyelerden yazarın istediği doğrultuda etkilenmesi için de yazar hemen her hikâyesinde anlattığı durum, olay ve kişilerin kurmaca olmadığını, gerçeği aynen aktardığını altını çizer. Bunun için de hikâyelerini gerçekçi kılmak adına başta kendisi olmak üzere gerçekten yaşamış kişileri ve yaşanmış olayları hikâyelerine dâhil eder. Bu bağlamda *Dağa Çıkan Kurt*'ta Halide Edip Adivar'ın bir iddia barındırdığı söylenebilir: Yazar, dönemin gerçeklerini gerçekçi bir biçimde aktarmaktadır. Ancak kitabın çocuk karakterler içeren hikâyelerine yakından bakıldığında yazarın bu iddiasının, onun tüm çabalarına rağmen, zayıfladığı görülür. Halide Edip, savaş dönemindeki çocukları içinde buldukları sosyal, ekonomik ve coğrafi şartlarla uyumlu gerçekçi bir şekilde yansıtırken, fiziksel görünüşlerini gerçeğe uygun bir biçimde resmetmeye azami derecede önem verirken, bu çocukların ruhsal ve psikolojik dünyasını aynı gerçeklikle vermez; idealize edilmiş yeni bir gerçeklik kurar. Yazarın bu tavrı, savaşı artık geride bırakmış ve ulus devlet olma sürecindeki Türkiye'de çocuklara biçtiği yeni rollerle yakından ilgilidir. Bu bağlamda bu makalede *Dağa Çıkan Kurt*'un çocuk karakterler içeren hikâyeleri odağa alınarak yazarın savaş koşulları üzerinden yarattığı çocuk imgesinin aslında onun gerçeklik ve gerçekçilik iddiasını nasıl bulandırdığı, iddiası gerçeği aynen aktarmakken resmettiği çocuk karakterler üzerinden gerçeklikten nasıl uzaklaştığı, nasıl başka bir gerçeklik kurduğu ve bunu hangi amaçlarla yaptığı tartışılır.

Anahtar Kelimeler: Halide Edip Adivar, çocuk, gerçeklik, Kurtuluş Savaşı, ulus devlet

ABSTRACT

Halide Edip Adivar, who closely observes the destruction caused by war, from the Balkan Wars to the end of the Turkish War of Independence, publishes stories which mostly depict the period during the Turkish War of Independence in *Dağa Çıkan Kurt* (1922). She aims to illuminate the conditions of that period and the sufferings of the war by bearing vivid witness to them. She also narrates to the next generation, telling of the victory gained in spite of all the destruction, and

¹Yrd. Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kocaeli, Türkiye

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Pelin Aslan Ayar,
Kocaeli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kocaeli, Türkiye
E-mail: aslan.pelin@gmail.com

Geliş tarihi / Date of receipt: 20.10.2017

Kabul tarihi/Date of acceptance: 15.11.2017

Atıf/Citation:

Aslan Ayar, Pelin. "Dağa Çıkan Kurt'ta Savaş Çocukları ve Gerçeklik." *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: 57, Sayı: 57, 2017, s. 29-45.
10.26561/iutded.369202

explaining disappointing challenges by drawing attention to common history in order to unify them. In addition, she aims to unite Turkish people who are in the process of becoming a nation state. In order to persuade readers and make a strong impression on them, in almost every one of her stories in the book, she emphasizes how the situations, events, and characters in her narration are not fictional; that they all literally reflect reality. That is why, as a part of making her stories real, she includes historical events that she observed and witnessed herself. Some assert that the stories told by Halide Edip in *Dağa Çıkan Kurt* are fiction, but just the opposite is true: they are real and they reflect situations, events, and characters in a realistic way. On the other hand, we also see that Halide Edip insists on moving away from reality when discussing children in her stories. While she

does describe each child of war according to the child's personal geographic, social and economic circumstances, and she reflects their physical appearance realistically, when she describes their emotional and psychological world, she does not reflect simple reality. Instead, she creates a new, distinctive, and idealized reality. This attitude is closely related to the new roles she attributes to children after the war in Turkey during the national process of change. This article discusses how her idealized image of children originating from war conditions weakens her insistence on reality in her stories and her focus on children's characters in *Dağa Çıkan Kurt* actually creates a new reality. We also look at how and why she created her stories this way.

Keywords: Halide Edip Adivar, child, reality, the Turkish War of Independence, nation state

EXTENDED ABSTRACT

Halide Edip Adivar wants to reflect the conditions of war by bearing vivid witness to them, and to narrate suffering, emotional atmosphere, and the spirit of this period to the next generation in *Dağa Çıkan Kurt* (1922). By exhibiting common history, she also aims to unite the Turkish people who are in the process of becoming a nation state. In order to realize this unification and make a strong impression on readers, she stresses the importance of the readers' positive reception of her writing; they should not doubt the stories she tells, and they should develop empathy with others suffering from challenging conditions of war. To solidify this impression, the author writes about historical events that she herself observed and witnessed. Her own acquaintances are a part of her stories. In this respect, she asserts that the stories in *Dağa Çıkan Kurt* are not fiction; instead, they are all real and reflect the literal reality. On the other hand, when telling stories focused on children, we see that Halide Edip moves away from the reality on which otherwise insists. This article discusses how the idealized child image originating from war conditions weakens her usual insistence on reality, and it analyses the reason for this idealization. It concludes that this idealization and movement away from reality is closely related to the role she attributes to children after the war in a new and young Turkey.

At first sight, the stories in *Dağa Çıkan Kurt* seem quite realistic. Narrator Halide Edip emphasizes that she narrates stories about children whom she has met; that she knows them personally. She describes these children using physical details in order to bring the destruction of the war to light. We see that most of the children in the stories of *Dağa Çıkan Kurt*, *Tanıdığım Çocuklardan*, *Himmat Çocuk* and *Muhlis'in Ağabeyisi* have lost their parents and are experiencing extreme poverty because of the war. They are always hungry because of poor nutrition. As a result, their faces and bodies are so thin and weak that their physical appearance is unhealthy. In this respect, when we compare the aforementioned stories with *Gündelik Adamlar: Kabak Çekirdekçi*, we understand the care that Halide Edip

takes to reflect the destruction caused by the war on the children bodies seriously. In *Gündelik Adamlar: Kabak Çekirdekçi*, she does not depict the physical appearance of a child who lives in better social economic conditions and is not directly exposed to the war. Thus, her way of describing every child according to his/her own geographic, social, and economic circumstances makes her stories realistic and persuades readers that the stories are real.

Of course, when wars affect the lives of real children, it turns their physiologies upside down in a way that might not be reflected in fictional narration. Not only does war cause chaos in their emotional world, but it also leaves them with lasting damage. Certainly, we cannot expect Halide Edip Adivar to depict her characters as if she were an expert in psychology. She is a creative writer, and readers already know that they are reading about a fictional world she created. Nevertheless, the author who describes such a realistic physical appearance of children chooses not to depict their emotional and psychological worlds realistically. In fact, her choice weakens her usual insistence on the reality. Halide Edip Adivar idealizes the children of the war. The children in her stories lack the traumatic effects of the war. They do not feel emptiness. On the contrary, they become mature and their tenacity increases. Despite their young ages, they are able to cope with big problems. Moreover, they are proud, honorable, and always hopeful.

This idealization of children by moving away from reality is closely related to the duties Halide Edip Adivar assigns to children. She expects children to leave behind the emotional and moral collapse caused by war and construct the new Turkey. She insists that now is the time for Turkish people to be reborn. Turkey is in the process of becoming a nation state, and she burdens many of the associated responsibilities to children during this period. With their courage, self-sacrifice, and diligence, children are the future of Turkey, and that is why Halide Edip idealizes them and creates her own reality.

GİRİŞ

Halide Edip Adivar, daha önceden çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlanan hikâyelerinin bir kısmını 1922'de *Dağa Çıkan Kurt* adıyla kitaplaştırır. Birinci Dünya Savaşı ve ağırlıklı olarak da Kurtuluş Savaşı'nı konu alan bu hikâyelerin çoğunda ilk bakışta dikkat çeken bir özellik mevcuttur: Yazar, anlattıklarını inandırıcı kılmak ve anlatılanların gerçekliğine okuru ikna etmek adına çoğu hikâyesinde anlatıcısına "Halide Onbaşı" kimliği vererek gerçek Halide'yi de kurmaca dünyaya dâhil eder. Yazarın bizzat Halide olarak tanık olduğu, gözlemediği, yaşadığı tarihsel gerçekler, somut olaylar, tanıştığı kişiler vardır ve yazar onları dil aracılığıyla edebiyatının malzemesi haline getirerek yaratmak istediği intibayı mücessemleştirmeyi amaçlar. Ele alınan; yaşanmış tarihsel bir dönem bile olsa, kurmaca her ne kadar gerçeklikle sıkı bir bağı olduğu savını barındırsa da "gerçeğin" aynen temsilinin ne denli sorunlu bir alana işaret ettiği ve hatta imkânsızlığı aşıkârdır ama Halide Edip bu sorunları oluşturmak istediği "kurmaca değil gerçek" intiba ile örtmeye çalışır. Tarihe tanıklık yapmak amacındaki bir edebiyat anlatısının içeriğini dışarıdaki somut bilgilerle bire bir karşılaştırmanın, dış gerçekliği olduğu gibi canlandırmanın geçersizliği düşünüldüğünde yazarın hikâyelerinde bu geçersizliği silmeye uğraştığı açıkça görülür. Diğer bir deyişle, Halide Edip'in savaş dönemi koşullarını canlı tanıklıkla yansıtmak, dönemin acılarını, hissiyatını, ruhunu gelecek nesillere aktarmak ve ulus devlet olma sürecindeki Türk halkına ortak bir geçmişin hikâyesini sunarak onların bu geçmiş etrafında birleşmelerini sağlamak adına kaleme aldığı bu hikâyelerinde yazarın bir iddia barındırdığı söylenebilir. Yazar, okurundan hikâyelerinin kurmacalığını unutmasını, anlatılanların yaşanmışlığından şüphe duymamasını talep eder çünkü anlattıklarının kurgu değil, aynen aktarım olduğu, gerçeği yaşanmış haliyle temsil ettiği iddiasındadır. Ancak *Dağa Çıkan Kurt*'un çocuk karakterler içeren hikâyelerine yakından bakıldığında yazarın savaş koşulları üzerinden yarattığı çocuk imgesinin aslında onun gerçeklik iddiasını bulandırdığı, iddiası gerçeği aynen aktarmakken resmettiği çocuk karakterler üzerinden gerçeklikten uzaklaşarak idealize edilmiş yeni bir gerçeklik inşa ettiği görülür. Bu bağlamda bu makalede Halide Edip'in çocuk karakterlerinin kurmaca dışı nedenlerle yazarı gerçeklikten uzaklaştırıp nasıl "başka" bir gerçekliğe yönelttiği, bu başka gerçekliğin kurmacanın iç gerçekliğini de zayıflattığı meselesi ve yazarın bu tercihinin nedenleri tartışmaya açılacaktır.

İnci Enginün, Halide Edip'in Balkan ve Birinci Dünya Savaşları esnasında ve Suriye'de Cemal Paşa'nın yanında çalışırken savaşın çocuklar üzerindeki tesirini yakından tanıdığına işaret eder.¹ Bu tanıklık Milli Mücadele yıllarında da devam etmiştir. Enginün, yazarın o yıllarda tanıdığı çocuklara bakışı üzerine şu değerlendirmelerde bulunur:

"Halide Edip çocukların ızdıraplarını Milli Mücadele yıllarında Anadolu'da çok daha çarpıcı, derin bir şekilde yaşar. Çocukları tanınmasıyla ilgili tecrübelerinden çok canlı akisler taşıyan

1 Hülya Argunşah da *Dağa Çıkan Kurt*'taki hikâyelerin en önemli özelliğinin yazarının şahsi gözlemlerine dayanması olduğunu belirtir. Bkz. Hülya Argunşah, "Halide Edip, Kadınlar ve Savaş", *Kadın ve Edebiyat*, Kesit Yayınları, İstanbul 2016, s. 208.

*küçük hikâyelerinde, o kan, ateş, kimsesizlik, korku, açlık ile yoğrulan ama yaşama arzusu kırılmayan, geleceğini kurmaya çalışan Türk çocuklarının çabalarını, Türkiye'nin geleceği için teminat sayar ve yüceltir.*²

Enginün, bu görüşleriyle Halide Edip'in savaş çocuklarını yücelttiğine dikkat çekmiştir ve gerçek hayat deneyimlerinin yazarın savaş çocuklarını resmetmesine derinlik ve çarpıcılık kattığını vurgulamıştır. Öte yandan, "derinlik ve çarpıcılığın" yanında ve hatta ötesinde bu yüceltme dış etmenlerin ve kurmacanın kendi iç işleyişi açısından ele alındığında yazarın gerçeği temsil iddiasını aslında zayıflatan, onu gerçeklikten uzaklaştıran temel unsur olur. Çünkü Halide Edip'in hikâyelerinde çocuklar, milli kimlik inşasının temelini oluşturmak adına idealleştirilirken, yüceltilirken "gerçek" savaş çocukları olmaktan çıkarlar. Yazarın resmettiği çocuk karakterlerde maruz kaldıkları savaştan ötürü aslında tecrübe etmeleri kaçınılmaz olan "içinde hiçbir şeyin muhafaza edilmediği, kutsal sayılmadığı ve korunmadığı, en temel insan haklarından mahrum, perişan bir manevi boşluk"³ görülmez, yazar buna izin vermez. Bu çocuklar, ülke değişirken önemi artan çocuklardır; onlar, ülkenin değişimine istenilen yönü verecek olan gelecekteki aktörlerdir. Bu anlamda çocuk olmaktan çok daha fazlasını ifade ederler; gerçek kimliklerinden sıyrılarak bir gelecek projesinin temeline yerleştirilirler. Halide Edip'in hikâyelerinde çocuk olma hali yazarın milli kimliğe, Türklüğe ve Türk olmayana bakışı üzerinden kurgulanır. Ayrıca, çocuk karakterler sadece bu dış etmenler açısından idealize edilip gerçekliği zayıflatmakla kalmazlar, kurmacanın kendi iç işleyişi açısından da gerçekliği sekteye uğratırlar. Ian Watt'ın "Gerçekçilik ve Romansal Biçim" başlıklı yazısında roman türünün gerçekçiliğine dair ileri sürdüğü görüşlerin kapsamı genişletilebilir ve genel olarak kurmacada gerçekçilik olarak düşünülebilir niteliktedir. Watt, gerçekçi kurmacanın gerçekçiliğinin sunduğu yaşam tarzından değil, onu sunuş tarzından kaynaklandığını belirtir.⁴ Karakter yaratma ve arka planın sunulduğu ile zaman ve mekânın anlatsal ayrıntılar olarak sahici olması bir kurmacanın gerçekliğini belirleyen en önde gelen özelliklerdir.⁵ Bu açıdan düşünüldüğünde Halide Edip Adivar'ın hikâyelerinde zaman ve mekâna dair ayrıntılar sahici bir biçimde betimlenirken çocuklara dair birtakım ayrıntıların verilmemesi kurmacanın kendi iç gerçekliğini de zayıflatır. Bu bağlamda makalede önce hikâyelerde çocuk karakterlerin ne şekilde resmedildiğine gerçeklik açısından değinilecek, sonrasında bu resmedilişin hangi açılardan hayali olduğu, yazarın neden böyle bir tercihte bulunduğu, bununla neyi amaçladığı yorumlanmaya çalışılacaktır.

2 İnci Enginün, "Halide Edip Adivar'ın Eserlerinde Çocuklar", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998, s. 421-423.

3 <https://m.bianet.org/bianet/cocuk/9432-savasin-en-buyuk-magduru-cocuk> (Erişim: 09.09.2017)

4 Ian Watt, "Gerçekçilik ve Romansal Biçim", *Gerçekçilik ve Romansal Biçim*, (Çev. Mehmet Sert), Yirmi Dört Yayınları, İstanbul 2006, s.10.

5 Ian Watt, a.g.m., s. 40.

HİKÂYELERDE ÇOCUK KARAKTERLERİN RESMEDİLİŞİ

Kurtuluş Savaşı'nın hemen başlarında 10 Ekim 1919'da yazdığı ve kitabına da adını veren hikâyesi *Dağa Çıkan Kurt*'ta Halide Edip, Türk bir şairden dinlendiği bir kurt hikâyesinin etkisiyle içinde kurt olan bir rüya görmek isteyen çocuk karakteri anlatır. Bu rüyada çocuk olmayı arzulayan anlatıcı Halide'dir. Halide kendisini harabe bir evin küçük bir çocuğu olarak hayal eder. Çocuk açtır, evlerinde yiyecek ekmekleri bile yoktur, çocuğun eli ayağı donmuştur. Annesi hastadır, asker babası ise savaşta ölmüştür. Çocuk, rüyasında, kurda dönüşen babasından şunları dinler:

"Kurtların diyarına yürüdüler. İlerimizi çiğnediler, yavrularımızı çaldılar, dişilerimizi parçaladılar, erkek kurtları avladılar; kaplanlar, aslanlar, ayılar, yılanlar, arkasından çakallar, köstebekler bağrışarak etimizi yağma, inimizi yerle bir ettiler. Herkes, tuzak, tırnak, pençe ve her şeyle kurt soyuna saldırdı. Bu eşi görülmemiş bozgun ve yıkım karşısında ... kurtlar, soyun öç andını ulumak için dağlara çıktı."(s. 18)⁶

Bu şekilde kurt metaforu üzerinden Türk milletinin içinde bulunduğu durumu, ülkenin düşmanlar tarafından parça parça edildiğini, vatanın karşı karşıya kaldığı yıkımı dinleyen küçük çocuk, duyduklarından sonra daha perişan, daha karamsar, daha kaygılı bir ruh haline bürünmez. Belirsiz bir şimdi, güvensiz bir gelecek endişesi duymaz. Aksine kurtla bu karşılaşmadan sonra annesi ile çocuk *"kurt soyunun giydiği haince hüküm"* kalkıncaya kadar dağlarda kalmaya karar verirler. Çocuğun ve annesinin içtiği ant, direnme konusunda daha kararlı, daha güçlü bir görüntü sergilediklerini, mücadeleden yana olduklarını gösterir. Rüya, *"Dünyada bir kurt ve bir de kurt soyunun acısı vardı."* (s. 18) cümlesiyle biter. Rüyanın böyle sonlanması okura çekilen acıyı kimlerin dindirebileceğine işaret eder. Vatanın kurtuluşu, açıklarını, üşümelerini, babasızlıklarını, sefalet içindeki perişan yaşamlarını unutarak, bireysel ihtiyaçlarından, bunlar her ne kadar yaşamsal olursa olsun, daha ulvi bir amaç için, vatan için vazgeçen çocukların ve bu çocukların azminden feyz alacak yetişkinlerin elindedir. Yazarın buradaki amacı kendisine karşı tüm düşmanlarının birleşmiş olduğu Türk milletinin uzun ve zorlu bir savaş içinde tek başına olduğunu göstermek ama küllerinden yeniden doğacağına, yok olmayacağına dair inancı diri tutmaktır. Evet, bir acı vardır ama bu acıyı, bu bozgunu bilmek, hissedebilmek, tıpkı rüyası bitince kendisini soğuk ve boşlukta kalmış hisseden Halide gibi, okuyanları/dinleyenleri boşluktan kurtaracak, o boşluğu birleştirici bir güce dönüştürecek ve uzun süreceği kesin olan kurt masalının zaferle sonuçlanmasına katkı sağlayacaktır. Böylelikle bu açılış hikâyesiyle Halide Edip aslında, malzemesi haline getirdiği tüm gerçek kişilere, somut olaylara rağmen hikâyelerinde dış gerçeklikten ziyade kendi gerçekliğini okura sunacağına sinyallerini vermiş olur. Edebiyatın gerçekliği yansıladığı kadar değerlendirdiği de aşikârdır. Horst Redeker'in deyişiyle *"Edebiyat, gerçekliğe ilişkin değerlendirci yansılar ortaya koyar."*⁷ Bu

6 Halide Edip Adivar, *Dağa Çıkan Kurt*, Can Yayınları, İstanbul 2014. Makale boyunca metinden yapılan alıntılar bu baskıdan alınmıştır.

7 Horst Redeker, *Edebiyat Estetiği*, (Çev. Aziz Çalışlar), Kuzey Yayınları, Ankara 1986, s. 6.

bağlamda Halide Edip, *Dağa Çıkan Kurt*'la hikâyenin konu edindiği savaşın gerçek hali ve gidişatı düşünüldüğünde dış gerçekliği, bir çocuğun zihninde aslında oluşması pek de mümkün olmayan umutlu bir hale getirerek başka bir biçimde değerlendirmiş, kendi hayali gerçekliğine dönüştürmüştür.

Bu dönüştürme hikâyenin yazılış zamanıyla yakından ilgilidir. Halide Edip *Dağa Çıkan Kurt*'u 1919'da kaleme almış yani savaşın içindeyken, henüz Türk milleti için zafer gerçekleşmemişken yazmıştır. Bu bağlamda hikâyeyi kitlelerde milliyetçi duygular uyandırmayı arzulayan savaş dönemi propaganda anlatıları içinde değerlendirmek mümkündür. "Yuvalarınız bozuldu, yavrularınız dağıldı, yurdunuzda yas ve zincir var, avcı inlerinizi sardı. Ne dişi, ne yavru, ne iş, ne ekmek, ne de ateş kaldı. İni köpekler basmış kurt yavruları gibi çocukların dağıldı." (s. 14) ifadelerine yer veren anlatı, savaşın başladığını ve neden olduğu yıkımı, zulmü, perişanlığı halka aktararak ülkenin içinde bulunduğu vahim durumun farkına varıp kitlelerin bir çocuğun yarattığı duygusal etkiyle arzulanan doğrultuda milliyetçi bir uyanış ve diriliş yaşamasını hedeflemektedir. Yazar, yaşananları yansıtırken bu noktaları göz önünde bulundurur. Aynı hikâye 1922'de ise yazarın savaş dönemi yazdığı hikâyeleri topladığı kitabına adını verir. Bu kez de Halide Edip, yavaş yavaş geçmişte kalmaya başlayan o acı dolu günlere tanıklık yapmak, o zamanın perişanlığını anımsatmak amacındadır. Burada bir parantez açarak Erol Köroğlu'nun *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918): Propagandadan Milli Kimlik İnşasına* adlı çalışmasında belirttiği birkaç hususu hatırlamakta fayda var. Köroğlu, tarihsel anlatıların anımsama ve temsil etme süreçlerine hâkim olan gecikmişliğin etkisinden bahseder ve bir edebi metinde yazarın, ele aldığı tarihi olguyu geriye dönük bakış açısıyla verdiği için anımsama, yorumlama ve anlatılma arasında kaçınılmaz olarak bir boşluk oluştuğunu kaydeder. Bu boşluğun anlatsal mekanizma tarafından görünmez kılındığına, yazarın geriye dönük tarihsel anlatısını aktarmasında içinde bulunduğu anın politik, sosyokültürel ve psikolojik koşullarının etkili olduğuna dikkat çeker.⁸ *Dağa Çıkan Kurt*'ta sözü edilen boşluk hikâyenin yazılma anı düşünüldüğünde yok gibidir. Yazar, hikâyesini savaşla eş zamanlı kaleme alır. Daha önce de vurgulandığı üzere, içinde bulunulan tarihi şartları, yaşananları gerçekçi temsil etmek, temsille gerçek arasına herhangi bir boşluğun girmesini önlemek için Halide Edip mümkün olduğunca yazdıklarının kurmacalığını silmeye çalışmakta, bunu o dönemde yaşamış gerçek kişileri ama en çok da kendi fiziksel ve reel varlığını hikâyelerine yerleştirerek gerçekleştirmeye çabalamaktadır. Bu tutumunun hikâyelerini savaşla eşzamanlı olarak ürettiğinin altını çizmek istemesinden kaynaklandığı düşünülebilir. Ancak *Dağa Çıkan Kurt*'un 1922'de yeniden basılmış olması, Köroğlu'nun işaret ettiği durumu da içerir; anlatı, şimdi de ulus devlet inşa sürecindeki Türk halkının psikolojik ihtiyacına cevap verme niyetindedir. Yıl 1922'dir, savaşın sonuna gelinmiştir. Kurt soyu düşmanlarını yenmiştir. Artık savaşın yaralarının sarılması, savaştan büyük yaralar alan kurt soyunun acılarının dindirilmesi lazımdır. Acı ve kayıplarla dolu fakat kahramanca bir mücadele sonucunda

8 Erol Köroğlu, *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918): Propagandadan Milli Kimlik İnşasına*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 26.

zaferle neticelenen ortak geçmiş şimdi yaralıların birleşmesinde bir motivasyon kaynağı, beraberce iyileşmede en önemli merhem olacak, yaralarını birlikte saranlar millet olmanın bilincine vararak ortak bir çatı altında birleşecektir. Bu nedenle de Halide Edip hikâyelerini savaş sonunda kitaplaştırırken kitabına *Dağa Çıkan Kurt* adını vermeyi uygun görmüştür. Yazar, *Dağa Çıkan Kurt*'un küçük Halide'si nezdinde temsil edilen çocuğun tüm o perişanlık içinde ümitsizliğe, korkuya kapılmayan, tam tersine dağa çıkmayı yani mücadeleyi etmeyi arzulayan bir tavır sergilemesinin, onun kararlılığının, onda bulunan o istek ve azmin Türk milletinin bugünkü kurtuluşa ermesinde önemini hatırlatmak ister gibidir. Halide Edip'in çocuk karakterler içeren tüm hikâyelerinde savaşın zulmünün damgasını vurduğu bu ortak geçmişin içinde çocuklar, daima bu şekilde merkezi bir roledir. Yazar, gerçek yaşamda savaşın kurbanı olan bu çocukların hikâyelerde kurban rolünden nasıl mücadeleyi kahramanlara, ülkenin kaderini değiştirecek direnişçilere evrildiklerini; mücadele için ihtiyaç duyulan azmi, umudu, inancı temsil ettiklerini çarpıcı bir şekilde hikâyelerinin odağına taşır. Bu çocuklar hem geçmiş hem de gelecektir; yazar onlar üzerinden maziyle kurulacak bağı, geleceğe uzanan yolu inşa çalışır. Yazarın bu öncelikli amacı çoğu hikâyesinde isimleriyle, cisimleriyle gerçekten var olmuş olmalarına rağmen yarattığı çocukları kendi gerçekliklerinden uzaklaştırarak hayali çocuklara dönüştürür ve Halide Edip'in inşa ettiği gerçekliğin içinde bulunduğu dönemin ihtiyaçlarına göre belirlenen bir gerçeklik olduğunu gösterir.

Dağa Çıkan Kurt'ta yer alan *Tanıdığım Çocuklardan* hikâyesinde bu gerçekten yaşamış çocukları İstanbul'dan bir Türk erkek çocuğu olan Rüstem ile Beyrut'tan bir Arap kız çocuğu temsil ederler. Bu çocuklar anlatıcının deyimiyle "eş ruhlu iki mahlûk"tur. Yazar onları adlarıyla, memleketleriyle sunar okura. Hayali çocuklar kurgulamamış, gerçek yaşamdan tanıdığı, bildiği karakterler seçmiştir. Bu seçimi, ilk bakışta, okura yazarın yaratıcılığını bir kenara koyduğunu, zaten yaşanmış olanı sadece aktardığını duyurur. Ayrıca anlatı içinde Halide Edip'in, Rüstem yaşında çocuklarının olduğunu belirtmesi hikâyenin anlatıcısıyla kendisi arasında yine bir özdeşlik kurduğuna işaret eder. Bu iki çocukla tanıştığını vurgulama ihtiyacı yazarın gerçeği aynen temsil iddiasındaki ısrarını bir kez daha göz önüne getirir. Böylelikle Halide Edip bu hikâyelerdeki rolünün yaratıcı yazarlık değil, gerçek kişileri olduğu gibi aktaran bir yazıcılık olduğunu göstermek ister gibidir. Anlatıcının aktardıklarına göre savaşın ilk yıllarında sarı, zayıf, çelimsiz bir çocuk olan Rüstem, gazete satarak ve paket taşıyarak ailesine bakmıştır. Dokuz yaşındaki Rüstem'in savaşta babası bir yıldır kayıptır ve Rüstem kendisinden küçük üç kız kardeşi ile hasta annesinin sorumluluğunu tek başına üstlenmiştir. O, bu durumu büyük bir gururla ifade eder: "*Ben yok muyum, ben anneme bakamaz mıyım?*" (s. 33) Anlatıcı Halide'ye göre bu çocuğun "*küçük kafasında hayata gülmeyi öğrenmiş bir adam vardı[r].*" (s. 34) Rüstem "*garip bir güveni, kuvveti*" olan bir çocuktur, "*ince vücudu içinde güzel ve güçlü bir kalbi*", "*kahraman yüzü*" vardır. Halide Edip hikâyesinin ikinci çocuğunu ise Suriye'de Cemal Paşa'nın yanında çalışırken savaş çocuklarını gözlemlene imkânı bulduğu bu coğrafyadan seçer. Savaşın son yıllarında Lübnan Dağı'ndan indiğinde "açım" diye bağırarak çökük yüzlü aç çocuklar

görür. Kamburlaşmış, saçları dökülmüş, yüzü değişmiş çocuk yıkıntılarının, boynu bükük bahtsız başların arasında anlatıcının deyimleriyle “*ağır ve fena felaketler*”den çıkmış küçük Arap kızı, zayıflıktan neredeyse “*maymun yavrusuna*” dönmüş haliyle kardeşleri ve hastalıklı annesine bakar. Böylece yazar, bir kez daha bir yanda savaşın yıkıcılığını, diğer yanda o yıkıcılığa direnen azmin sembolü çocukları resmetmiş olur. Yazar gördüklerini görmek istedikleriyle birleştirir. Açlık, hastalık, yokluk, tükenmiş beden, bunların hiçbiri çocuklar için azmin, çalışkanlığın ve umudun tükenmesi, yılgınlık anlamına gelmez. Bu resmediş ise yazarı aslında yine iddiası olan gerçeklikten uzaklaştırıp idealize ettiği gerçekliği yaklaştırır.

Himmet Çocuk hikâyesinde ise yazar, idealize ettiği çocukları Kurtuluş Savaşı’ndan henüz çıkmış olan Anadolu’dan seçer. İstanbul’dan Anadolu’ya durum tespiti, anlatıda geçtiği şekliyle “*düşmanın benzeri olmayan zulümlerinin külleri ve facia sahnesi üstünde inceleme*” (s. 133) yapmak için giden komisyonda (Tedkik-i Mezalim Komisyonu) Onbaşı Halide’nin görevi cephenin, düşmanın zulüm raporunu hazırlamaktır. Rapor tutmak için resmi bir görevle Anadolu’da bulunan Halide Edip rapora ek olarak bir de gördüklerini hikâyeleştirme ihtiyacı duymuştur. Hikâyesine de anlatıcı olarak Anadolu halkının savaş sonrası durumunu doğrudan onları gören, onlara sorular sorup notlar tutan Halide’yi seçmesi yazarın yine gerçekleri aktardığının altını çizme, gerçekçi bir anlatı oluşturma isteğinden kaynaklanır. Roland Barthes röportaj, fotoğraf gibi anlatım araçlarının gerçeği sahicleştirme ihtiyacından doğduğunu, bu araçlar sayesinde orada bulunanın dolaysız tanıklığının oluştuğunu belirtir. Bu, gerçeğin kendi kendine yetmesi, bir yapıyla bütünleştirilerek ortaya konmaya ihtiyaç duymaması ve eşyanın orada bulunmuş olmasının söz açısından yeterli olması anlamına gelir.⁹ Halide Edip’in de amacı budur; gerçeğin kendi kendine yettiği bir hikâye yazmak. Yazar, Anadolu’yu ve Anadolu insanını raporu dolayısıyla söyleştiği insanlar üzerinden aktararak, yaptığı yolculuğun özellikle de mekâna dair ayrıntılarını sanki fotoğraf çeker gibi anlatarak orada bulunmuş olmanın verdiği güçle anlatısını sahici kılmak için elinden geleni yapar. Yazarın gerçekleri gerçekçi bir biçimde aktarma çabası en çok okuru sıklıkla karşılıklı konuşmalarla baş başa bıraktığı sahnelerde görülür:

“[Halide Onbaşı]: ‘Geleceğimizi nereden biliyordunuz?’

[Anadolu halkında biri]: ‘İstasyondan biliyorlar. Soruşturma heyeti gelecek dediler.’

... Fenerlerin verebildiği ışıkla notlarıma yiyecek gibi baktı.

[Anadolu halkında biri]: ‘Kaç ev mi? Bütün köy yandı. Kaç adam mı öldü? Sayısını Allah bilir. Eşkîya gelir öldürür, yakar, soyar. Görüyorsunuz ya ne ev ne yiyecek ne yiyecek var. Sen onları şimdi bırak. İsmet Paşa’ya başka şey söyle!’

[Halide Onbaşı]: ‘Benim işim bunları yazmak.’” (s. 134)

9 Roland Barthes, “Gerçek Etkisi”, *Gerçekçilik ve Romansal Biçim*, s. 56.

Bu tarz karşılıklı konuşmaların yanı sıra orada bulunduğunu kanıtlamak, tanıklığını pekiştirmek için Halide Edip mekânı da fotoğraflattırır. Hikâye boyunca, *“Antalya'dan Burdur'a gelirken sonsuz, kar bürümüş, bozuk taşlı, bir yanı uçurum, bir yanında daima eşkiya gizlenen yokuşlardan birini tırmanıyorduk.”* (s. 138) gibi ifadelerle Anadolu coğrafyası ayrıntılı bir biçimde okurun zihninde canlandırılır.¹⁰

Anlatıcı Onbaşı Halide, Anadolu'nun en az düşmanla mücadele kadar zorlu bir mücadeleye gebe coğrafyasına ek olarak hikâyeye adını veren çocuk karakter Himmet'i de odağına alır. Uşak'ta *“ensiz yanağının derileri büzülmüş, çene iskeleti olduğu gibi seçilen”* ancak *“küçük kuru yüzünde acımayı, güçsüzlüğü kabul etmeyen bir olgunluk”* barındıran Himmet'le tanışmıştır. On yaşındaki Himmet henüz yedi yaşındayken ihtiyar bir nine, genç bir kız kardeş, bir çift de öküzle anasız babasız kalmış, öküzlerle yıllarca tarla sürerek ailesinden geride kalanları geçindirmiştir. Himmet bir gün yakalandığı düşmanlardan onların kendi aralarında girdiği bir iddia sayesinde kurtulmuş, tesadüfi olarak hayatta kalmış bir çocuktur. Savaşın masum bir çocuğu eğlence olsun diye öldürme konusu haline getiren, insani duyguları yok eden, tarafları kendinden olmayan herkese karşı canavarlaştıran korkunç yüzünü yakından gören Himmet, anlatıcının gözünde bunlardan etkilenmemiş bir kahramandır: *“Avusturalya'yı kuru topraktan bayındır hale sokan, vahşi Amerika'yı alın teriyle yenip uygarlık merkezi yapan ruhlar bu türlü ruhlardır.”* (s. 137) Himmet içinde bulunduğu durumdan şikâyet etmez, sızlanmaz, şans eseri canını bağışlayan düşmana kin beslemez, hayatta kalma mücadelesine yılmadan devam eder. *“Köyün bir kısmı yanmış, perişan. ... Herkesin ruhunda sonu gelmeyen ezilişin, açlığın, her günün gizli felaket ihtimallerinin yoğurduğu ümitsizlik ve ilgisizlik vardı.”* (s. 133) diyen anlatıcı, söz konusu çocuklar olduğunda çocukları, alıntılanan ifadede geçen “herkes”ten ayrı bir yerde konumlandırır. Himmet'te yetişkinlerin ümitsizliğinden eser yoktur. Ayrıca Himmet tek de değildir. Onbaşı Halide, Burdur yolunda *“el kadar yüzlü”*, ihtiyar halasına bakmak için yine hayat didişmesine atılmış bir başka insanüstü direnen on on iki yaşlarında küçük bir çocuğa rastlar. Maruz kaldıkları zulme, çektikleri acıya rağmen yürekleri *“bir devin kalbi”* gibi *“sağlam”* (s. 139) olan bu çocuklardan oldukça etkilendiğini kaydeder. Mekânı ve çocukların fiziksel görünüşlerini birer fotoğraf gibi okurun zihninde canlandıran, dönemin yaşayan tanıklarını karakterleştirerek onlara anlatıda söz hakkı veren Halide Edip'in gerçekleri gerçekçi bir şekilde anlatma çabası yine bu şekilde çocuk karakterler üzerinden idealize edilmiş bir gerçeğe evrilir.

Muhlis'in Ağabeyisi hikâyesinde de anlatıcı bir kez daha Halide olarak gerçekten yaşanmış olanı kaleme aldığı vurgular. Anlatıcı Halide, Kazım Karabekir Paşa'nın çocuklarından duyduğu bir hikâyeyi paylaşacağını söyleyerek bahsi geçen hikâyeyi karakterinin ağzından aktarır. Böylelikle okurla karakteri baş başa bırakıp gerçeklik etkisini artırır, okurun karakterle özdeşlik kurarak anlatılanlara inanmasını sağlar. Muhlis, *“çekik,*

10 “Himmet Çocuk”ta mekâna dair bir değerlendirme için Mehmet Kaplan'ın “Himmet Çocuk” yazısına bakılabilir: Mehmet Kaplan, “Himmet Çocuk”, *Hikâye Tahlilleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2004, s. 75-81.

koyu ela gözlerinin yanlarında ince çizgiler belirecek kadar elemli yıllar” yaşamış bir çocuk olmasına rağmen insana bakarken “güven ve kuvvet” duygusu veren bir gülüşe sahiptir. Çocukluğunda Van’da Müslümanların evlerini basan Ermeniler Muhlislerin de evlerini basmış, gözlerinin önünde anne ve babasını öldürmüşlerdir. Yazar, okurdan hem Muhlis’in acısını, Müslüman kimliğinden dolayı maruz kaldığı zulmü hissetmesini hem de bu acıya rağmen güven ve kuvvetini kaybetmediğinden ona hayranlık duymasını bekler. Ancak okurda bu etkilerin oluşması için anlatı, karakter hakkında yeteri kadar veri içermez. Halide Edip’in amacı yine güçlü bir çocuğu örneklemektir. Bu çocuğu örneklerken de, makalenin ilerleyen kısımlarından gösterileceği üzere, yine pek çok ayrıntıyı es geçerek gerçekçi kurmacadan uzaklaşmış olur.

Halide Edip, *Gündelik Adamlar: Kabak Çekirdekçi* hikâyesinde gerçeği, yaşanmış olanı aktardığını, yeğeni olan kız çocuğuyla yaşadığı bir anısını paylaşacağını söyleyerek tekrarlar. Küçük kız, savaşın neden olduğu ekonomik imkânsızlıklar yüzünden kızını okutabilmek için çekirdek satan bir adamın ruhsal dünyasını ve hayat mücadelesini kavrayacak derecede empati kurabilen ve bu adama onun gururunu incitmeyecek bir şekilde yardım edecek kadar olgun bir çocuktur. Savaşın yıkıcılığının tam ortasında olmayan, savaştan doğrudan etkilenmeyen, biraz daha korunaklı, sosyoekonomik açıdan daha iyi durumda bulunan bu tarz çocuklar da bu açıdan dikkat çekicidirler. Savaş onların yaşamlarını, bedenlerini tehdit etmemiştir belki ama bu çocuklar ülkenin maruz kaldığı şartları kavrayabilecek kadar olayları yorumlama, anlayabilme, acıya maruz kalanla dayanışma içerisinde bulanabilme becerilerine sahiptirler. Böylelikle, sosyal statüleri ne kadar farklı olursa olsun Milli Mücadele yıllarına tanık olan her çocuk Halide Edip tarafından yüceltilir.

Savaşın yol açtığı felaketlerin ortasında bu çocukların ne anlama geldiğini, Halide Edip Adıvar tarafından niçin bu şekilde resmedildiklerini daha ayrıntılı bir biçimde yorumlamadan önce bu hikâyelerden daha farklı bir yerde konumlanabilecek bir başka çocuk karakter barındıran bir hikâyeden kısaca bahsetmek gerekir; *Mekkâreci Mehmet*. Hikâye, çocuk karakterin betimlenişi açısından diğer hikâyelerle ortaklık gösterir: Mehmet, babasız, fakir bir ailenin sıksa omuzlu, başı hastalıklı, cılız ve çarpık bacaklı oğludur. Yedi yaşından on sekiz yaşında orduya çağrılınca dek dağlarda sığır çobanlığı yapmıştır. Kendisinden bedenlen iki kat daha iri görünen haylaz çocuklara kıyasla o “büyük adam” gibi hayatını kazanmasıyla annesinin gurur kaynağıdır. Ancak, Birinci Dünya Savaşı ilan edilip de Mehmet askere çağırılınca dönemin pek çok kadını gibi annesinin de dünyası başına yıkılır, kadını yoğun bir endişe duygusu sarar. Annenin duyguları karşısında anlatıcı, Mehmet’in duygu dünyasının karıştığını belirterek “*Anasına acıyor muydu? Kendi askerliğine telaş mı ediyordu? İçindeki acı dalganın aslını bilmiyordu.*” (s. 93) der. Bu hikâye 1914’ü, Birinci Dünya Savaşı’nın başlangıcını odağına almıştır. Kurtuluş Savaşı anlatılarında Halide Edip, çocuğunu cepheye göndermekten korkan, kendi bireysel geleceklere için endişelenen annelerden bahsetmez; aksine *Dağa Çıkan Kurt*’ta olduğu gibi anneler mücadeleye hazır; belki de ülkenin bağımsızlığı, düşmanın yurdu terk etmesi için çocuklarını fedaya bile razıdır. Bu bağlamda, yazar birlik olunmadığı, savaş karşısında yekvücut hale gelinmediği,

vatanın içinde bulunduğu durum her türlü kişisel çıkar ve beklenti üzerinde tutulmadığı, öncelikler ve kutsallar sıralamasında birinci sıraya yerleştirilmediği sürece milli uyanışın gerçekleşmeyeceğinin altını çizmek ister gibidir. Birinci Dünya Savaşı sırasında olan budur. Halide Edip, Kurtuluş Savaşı'nın içinde bulunduğu şartlardan bakarak geçmiş değerlendirir. Okura ülkeyi bağımsızlık savaşı vermeye iten nedenin 1914'te uyanmayan, yeterince güçlü olmayan, geniş kitlelere yayılmayan, bir kenetlenme yaratmayan milliyetçi arzular olduğunu düşündürür. Milliyetçi arzular o yıllarda yeterince güçlü olsaydı belki de ülkenin kaderi daha başka olacaktı, düşüncesini altan alta işler. Köroğlu, 1914-1918 arası edebi üretimde kitlelerin milliyetçilik mesajlarıyla hedeflenen doğrultuda harekete geçmesini sağlayacak propaganda edebiyatının Osmanlı Türkiye'sinde yüzeysel olarak varlık gösterdiğini, eserlerin daha çok 1914 öncesi devralınan ulusal kültür inşasına katkı sağlamak amacıyla olduğunu belirtir. Batı tarzı güçlü bir propaganda tavrının olmadığı bu dönem, 1918 sonrası yazarlar tarafından ele alınıp günün koşullarına göre yeniden yorumlanacaktır.¹¹ İşte Halide Edip de içinde bulunduğu anın bakışıyla 1914'ü değerlendirmiş ve o zamanlar henüz milliyetçi duyguların birleştirici olacak kadar kuvvetli olmadığını, Osmanlı'nın yekvücut olamadığını, Türk milleti fikri etrafında kenetlenemediğini ve bu yüzden de ülkenin işgale açık hale geldiğini ima etmiştir. Ancak altını çizmek gerekir ki yazarın bakışında değişmeyen tek şey çocuktur; yaşlarından beklenmeyecek fedakârlıklarda bulunan, çalışkan, olgun ve sabırlı çocuklar ruha işlemesi gereken milliyetçi duyguları yeşertecek ve kalplere, zihinlere yerleştirecek olanlardır. Bu yüzden de yazar, *Mekkâreci Mehmet*'i askerlikle ilgili kafası karışık olan Mehmet'in dönüşümünü vermeden bitirmez. Orduda Çanakkale cephesinde mekkâreci olarak görev yapan Mehmet ıssız dağlarda dilsiz hayvanlarla geçirdiği yılların etkisiyle içine kapanıktır, sadece akşamları ateş etrafında toplanıp cepheye ait kahramanlıklar, mucizeler anlatılırken dikkat kesilir. Onu heyecanlandıran tek şey bu bağlamda milli ruhu oluşturacak kolektif anlatılardır. Bu anlatılar üzerinden kahraman olabileceğini düşünme, zafere inanma, geçmişte başarılıysa bugün de başarılı olabilir duygusunu taşıma, ümitsizliğe kapılmama Halide Edip'in savaşın tanıklarında bırakmak istediği izlenimlerdir. Çekingen kaldığı orduda Mehmet'i sadece savaş esnasında dinlediği cephe hikâyelerinin heyecanlandırması gibi Halide Edip'in yazdığı hikâyeler de savaş boyunca ve sonrasında heyecan uyandıracak, belki de Birinci Dünya Savaşı öncesi ve esnasında bu tarz kolektif hikâyelerden mahrum oldukları için milli ruhu yeterince hissedememenin bedelini ağır ödeyenlerin aksine Kurtuluş Savaşı'nı deneyimleyenlere "milli ruh" aşılansak hem savaşın kazanılması sağlanacak hem de savaş sonrası belirsizlikten sıyrılmış, birlikte inşa edilecek bir gelecek için hazırlık yapılacaktır. Bu tarz kolektif anlatıların kalbine sıklıkla çocukları yerleştiren yazar, onlar üzerinden gerçekliği kurar. Bu gerçeklik birebir yaşanmış olan gerçeklikten çok Halide Edip'in dönemin Milli Mücadeleci kadrolarının şekillendirdiği hâkim bakış açısından yola çıkarak oluşturduğu gerçekliktir. Barthes'ın dediği gibi, gerçek olan aslında görüştten, kanaatten başka bir şey değildir ve her yönüyle kamuoyunun etkisi altındadır.¹² Halide

11 Erol Köroğlu, a.g.e., s. 32-33.

12 Roland Barthes, a.g.e., s. 56.

Edip Adıvar da Milli Mücadele'den zaferle çıkmış ve şimdi ulus devlet olma sürecindeki Türkiye'nin kurucularının düşünceleriyle koşutluk gösteren bir gerçeklik kurmuştur. Kurduğu bu gerçeklik ise kurmacanın kendi iç işleyişi açısından gerçekçi olmayan bir taraf da içerir.

GERÇEKÇİLİKTE UZAKLAŞMA

Makale boyunca elen alınan hikâyelerde görüldüğü gibi, Halide Edip, sadece gerçekleri aktarmakla yetinmemiştir. Anlatısının da gerçekçi olmasını son derece önemsemiştir. Gerçekçi, okuru ikna eden, inandırıcı bir anlatı, anlatılanların okur tarafından da onaylanmasını, benimsenmesini kolaylaştırır. Bu nedenle de Halide Edip, zamansal ve mekânsal ayrıntıları hikâyelerini yerleştirerek savaşın neden olduğu felaketleri ve bu felakete maruz kalmış çocukları anlatırken ele aldığı içeriği tarihi koşullara uygun düşecek bir biçimde yazmaya özen gösteren gerçekçi bir üslup kullanma amacı gütmüştür. Savaş gerçekten de son derece yıkıcıdır ve uzun yıllar boyu savaşa maruz kalan çocuklar, tıpkı Halide Edip Adıvar'ın anlattığı gibi savaşın neden olduğu açlık, yokluk ve fakirlikten en çok etkilenen kesimi oluştururlar. Halide Edip'in hikâyelerinde çocuklar açlıktan cılızdırlar, sıskadırlar, çelimsizdirler, fazlasıyla sağlıksız görünürler. Yazar, çocuk karakterlerin olduğu her hikâyesinde çocukları sosyal statülerine, içinde buldukları coğrafyaya göre, kendi koşullarında çizmeye, çocukların fiziksel tasvirlerini gerçekçi bir biçimde betimlemeye özen gösterir. Daha önce de belirtildiği gibi karakter yaratma ve arka planın sunuluşu, zaman ve mekânsal ayrıntılar anlatısal gerçekçiliğin en önemli parçalarıdır. Halide Edip çocuk karakterlerini gerçekçi kılmak için onları adlarıyla anar, onları birey teki haline getirmeyi çalışır. Örneğin savaşa doğrudan maruz kalmayan ve diğer çocuk karakterlere göre ekonomik açıdan daha iyi koşullarda yaşayan yeğenini öykü kişisi olarak kurguladığı *Gündelik Adamlar: Kabak Çekirdekçi* hikâyesinde küçük kızın fiziksel görünümünü tasvir etmez. Ancak bizzat tanıdığı çocukları anlatsa da, savaşın sebep olduğu felaketleri komisyon raporlarına, anılara dayandırsa da Halide Edip'in tüm gerçekçi çabasını, gerçeği temsil iddiasını en çok bulandıran unsur da yine çocuklar olur. Kurguladığı çocukluk halleri hikâyelerinin inandırıcılığını zedeler, okuru anlatılanlar için duyduğu "gerçekten yaşanmış" düşüncesinden uzaklaştırır.

Savaş, kurmaca değil gerçek olan çocukların dünyasına girdiğinde onların psikolojisini alt üst eder. Sadece duygu dünyalarında büyük bir kaosa neden olmakla kalmaz, ayrıca çocuklar üzerinde kalıcı hasarlar bırakır. Savaş yüzünden idrar ve mide enfeksiyonlarından, uyku bozukluklarına, baş ağrılarından, iştah kaybı, boşluk duygusu, ayrılma korkusu, şiddetli kaygıya kadar fiziksel ve ruhsal açıdan birçok olumsuzlukla¹³ baş etmek zorunda kalan çocukları uzman bir doktor gözüyle yansıtmayı, elbette, Halide Edip'ten beklenemez. Halide Edip bir hikâye yazarıdır ve okur, bu hikâyeleri okurken yazarın kurguladığı dünyanın içinde olduğunu bilir. Ancak gerçekçilik iddiasında bu denli ısrar eden yazar, çocukların fiziksel görünüşlerinin tasvirlerinde gerçeğin temsilini en ikna edici şekilde

13 James Marten, *Children and War: A Historical Anthology*, New York University Press, New York 2002, s. 4.

sergilemeye özen gösterirken sıra onların psikolojik durumlarını, duygu dünyalarını anlatmaya geldiğinde gerçeklikten uzaklaşır. Evlerine, bedenlerine, aile geçmişlerine, çalışma hayatlarına dair resmettiği çocukları ayrıntılandıran, gerçekçi kılmaya çalışan yazar onların içsel dünyalarına dair ayrıntılara yer vermez. Bu tutumuyla yarattığı karakterlerin gerçekliği okuru şüpheye düşürecek bir görünüm kazanır. Savaşın çocukları, Halide Edip'in hikâyelerinde gerçek savaş çocuklarını yansıtmaktan uzak, bazı yönleri törpülenerek idealize edilmiş hayali çocuklara dönüşür. Anlatıcısından tekniğine kadar gerçekçi olmaya çabalayan, anlattıklarını raporlara, anılara dayandıran bu anlatıların iç işleyişi böylece sekteye uğrar. Anlatıda diğer bütün ayrıntılar gerçekçi kılınırken çocuklarla ilgili olanların göz ardı edilmesi kurmacanın anlatsal gerçekliğini zayıflatır. Nedenini bile bilmedikleri bir savaşın ortasında büyük kayıplar yaşayan, gözlerinin önünde anne babaları öldürülen, hatta *Himmet Çocuk'ta* olduğu gibi burun buruna geldikleri ölümden tesadüfen kurtulan çocukların travmatik durumları Halide Edip'in hikâyelerinde yok sayılır. Onun çocukları, fiziksel perişanlıklarına rağmen psikolojik açıdan perişan değildirler. Onlar savaş sonrasında manevi bir boşluğa düşmezler, kalpleri yitirdiklerinin bıraktığı acıyla atmaz, deneyimledikleri büyük sarsıntının etkisiyle kendilerini boşlukta, kimsesiz ve çaresiz hissetmezler; aksine onlar bu travmatik durumlardan olumlu anlamda etkilenmiş gibi yaşarlar. Olgunlaşırlar, azimleri artar, küçük yaşlarına rağmen büyük sorumlulukları gururla taşıyan ve her türlü zorluğun üstesinden gelen ve asla umutsuzluğa düşmeyen fedakâr kahramanlara evrilirler. Halide Edip'in savaş çocukları bu bağlamda cinsiyet gözetmeksizin homojen bir kategoriye dönüşür.

Ancak belirtmek gerekir ki çocuk olmanın kahramanlıkla, olgunlukla, azimle, umutla özdeşleşmesi Türk çocuklarına özgü bir tasarımdır. Bu tasarım düşman/öteki söz konusu olduğunda bozulur. Bu noktada, *Vurma Fatma* hikâyesi hatırlanabilir. Hikâyede hikâyenin karakterlerinden Yanako'nun çocukluğundan bahsedildiği kısımlarda, Yanako'nun diğer Rum çocukları gibi papazdan, öğretmeninden, annesinden "Megalo İdea" dersleri aldığı bilgisi verilir. Halide Edip'in resmettiği Türk çocukları köyleri yakılıp yıkıldığında, ebeveynlerini, evlerini kaybettiklerinde bile düşmanca hisler beslemezken, geleceklerini nefret temeli üzerinden kurmazken Yanako, henüz küçük bir çocukken bile Türk mahallerindeki Türk çocuklarına taş atar, büyüdüğünde ise zalim bir asker olur. Yanako'nun hayattaki en büyük zevki insanlar için türlü işkenceler bulmak ve bulduğu işkenceleri insanlara uygulamaktır. Yanako, geçtiği Türk köylerinde taş üstünde taş bırakmaz öyle ki onun zulmüne uğrayıp deliren ya da aklını kaçıran kız çocuklarına kıyasla eziyetin başında ölenler talihli bile sayılırlar. Çocukluktan itibaren düşman ve zalim olan Yanako'nun geleceği böyleyken, Halide Edip Türk çocukları için bambaşka bir gelecek çizer: "*Uşak'a giderken düşündüm, Anadolu'da geçen yıllarımda yüz evden otuz eve eriyerek dağılan, ölen, erkeksiz ve kimsesiz köylerde Himmet çocuğun eşlerine rastlıyor, onlara memleketin hayat tarihinde birer ışık ve iz diye bakıyordum.*" (s. 138) Türk çocukları geçmiş karanlık günler içinde aydınlık olan tek unsurdur ve gelecek onların aydınlığıyla yaratılacaktır. "*Anadolu yaradılış günlerinin ilk çağlarındaki yoksulluk, haraplık ve vasıtasızlık içindeydi. Yeni Türkiye'yi*

yaratacak ulusta yine Hazret-i Âdem'den sonraki devirlere benzeyen güç ve çalışma kabiliyeti lazımdı. Evsiz, ekmezsiz, bezgin bir halk, dünya onların zafer destanını terennüm ederken onlar ölümün gözlerinin için bakıyorlardı.” (s. 136) Ülkenin içinden geçtiği süreci bu şekilde ifade eden Halide Edip için yeni Türkiye bir zafer kazanmıştır ama aynı Türkiye savaşın yok ediciliği ve Osmanlı'nın da yıllardır geri kalmışlığı yüzünden medeniyet seviyesi olarak en başa dönmüştür. Halk uzun yıllar süren savaşların getirdiği bunca yılınlık içinde şimdi bir de sil baştan bir medeniyet yaratma mücadelesine girmek zorunda kalacaktır. Bu yüzden Halide Edip şimdinin yarattığı belirsizliğin, güvensizliğin endişesini taşır. “Memleketi kim yapacak? Nasıl yapacağız?” (s. 136) diye kaygıyla sorar ama hemen ardından cevabı da işaret eder: “Hâlâ Türkiye'yi bu küçük Himmət çocuklar yürütüyor.” (s. 139) Böylece Halide Edip'in kurgusunda çocuğun gerçekçi hikâye karakteri değil, genç ve yeni Türkiye'nin metaforu olduğu görülür. Çocuk karakterlerin bu şekilde resmedilişi Halide Edip'e özgü değildir elbette. Millî kimlik inşasında çocukluk kurgusuyla ilgilenen pek çok kuramsal yaklaşımın da vurguladığı gibi 19. yüzyılda milliyetçiliğin yükselmesiyle çocuklar milletlerin geleceğini temsil etmeye başlar ve milletlerin yaşamlarını sürdürmesi için politik olarak önem kazanırlar. Milliyetçi kurguda çocukluk yetişkinliğin bir “hazırlık aşaması” olarak kabul edilir. Umud, fedakârlık, çalışkanlık, kahramanlık, güven gibi değerler üzerine temellendirilen bir çocukluğun ulusun geleceğini güvence altına aldığı düşünülür. “Çocuklar bizim geleceğimiz.” Sıklıkla duyduğumuz bu ifade gelecek nesillerin, sadece yeni bir toplum anlamına gelmediğini, aynı zamanda yetişkinler için değer ve statükonun korunması demek olduğunu da imler.¹⁴ Bu bağlamda Halide Edip Adivar, savaş sırasında tanık olduklarını hikâyeleştirirken, çocuklara gerçekçilikten uzaklaşma pahasına atfettiği değerlerle, genç Türkiye'nin gelecek nesilleri için neleri barındırması gerektiğinden emin olduğu ortak bir hafıza oluşturmayı hedefler.

Yeni toplumun gelecekteki aktörleri olarak büyük değer atfedilen çocukları travmalardan azade olarak yansıtan Halide Edip, savaş sonrası inşa edilecek toplumun yeni neslini idealize ederken bir yandan da onları geleceğin kahraman aktörlerine dönüştüren koşulları hikâyelerinde yeniden canlandırmaya çalışır. Hikâyelerde savaşın çocuklar üzerinde onları umutsuzluğa ve çaresizliğe sürükleyecek etkisi yok sayılır ama yakılan yıkılan köyler, açlık, evsizlik, düşman işkenceleri çarpıcı bir biçimde gözler önüne serilir. Çünkü bu savaşın mağduru Türk halkıdır. Toplumsal travmalar üzerine çalışan Gabriele Schwab, ortak bir travmatik geçmişi deneyimlemiş, özellikle de savaş suçu işlemiş toplumlarda geleceğin sağlıklı bir şekilde kurulabilmesi için bireyin kendi başına aşamayacağı travmayla, toplumun diğer üyelerinin de katıldığı müşterek bir duygu içinde, beraberce, yüzleşmesi gerektiğini savunur. Ancak durum böyleyken “suçlu” toplumlar yüzleşmek yerine travmanın neden olduğu yaraları iyileştirmek için onu yok saymak, sessizleştirmeyeğiliminde olurlar.¹⁵ Halbuki Halide Edip, savaşın yıkıcılığını ve neden olduğu

14 Judith Ennew ve Brian Milne, *The Next Generation: Lives of Third World Children*, New Society, Philadelphia 1990, s. 3.

15 Gabriele Schwab, *Haunting Legacies: Violent Histories and Transgenerational Trauma*, Columbia University Press, New York 2010, s. 78-80.

acıları ortaya koymaktan çekinmez çünkü o, savaşta kendi ulusunu *Dağa Çıkan Kurt'ta* yer alan kurt masalında anlattığı gibi suçlu değil, kurban olarak konumlandırır. Diğer yandan ülke tüm kayıplara ve acılara rağmen Kurtuluş Savaşı'ndan galibiyetle çıkmış, kendisine biçilen kurban rolünü kabul etmemiştir. Bu noktada yaşanan süreci özel ve anlamlı kılarak geleceğe aktarmak ve kurban psikolojisini geride bırakabilmek için savaşın çocuklarının politik bir kurgu nesnesine dönüşmesi kaçınılmaz hale gelir. Çocuklar savaşın nedenleri ve anlamını yorumlamada yalnız bırakılmayacak kadar önem arz etmeye başlarlar. Aileler, devlet, okul gibi birçok sosyal yapı çocuğun savaş deneyimini anlamlandırmak ve olası tepkilerini ve hatta bu deneyime ait hafızasını oluşturmak için devrededir. Bu bağlamda savaşla yüz yüze gelmiş ve ondan derin bir şekilde etkilenmiş çocuklar sadece savaşın kurbanları olarak resmedilmez aynı zamanda savaşı anlamlandırma süreci içinde erdem, fedakârlık, vatan sevgisi, kahramanlık, umut gibi pek çok kavramın sembolü olarak kullanılırlar.¹⁶ Aynı durum Halide Edip'in hikâyelerindeki çocuklar için de geçerlidir. Onun çocukları, gerçek çocuk olmaktan çok sembol çocuklardır. Onlar, hikâyelerde gerçekçilik adına tekilleştirilmeye çalışılırlarken bir yandan da gerçekçilikten uzaklaşma pahasına genelleştirilirler. Hatta *Himmet Çocuk'ta* anlatıcı Halide Onbaşı "... Türkiye'yi bu küçük Himmet çocuklar yürütüyor." (s. 139) diyerek bunu açık bir şekilde ifade eder. Savaş da yaşananlar da gerçektir ancak çocuklar bu gerçeğin içinde daha başka ve idealize edilmiş bir gerçekliği temsil ederler. Yazar onları yeni Türkiye'nin yeni ihtiyaçları doğrultusunda kurgulamıştır. Dışsal bir nedenden ötürü tercih edilen bu kurgulayış, böylece, diğer tüm unsurlarının gerçekçi olduğu anlatının içinde gerçekçiliğin en zayıf yanını teşkil eder.

SONUÇ

Halide Edip Adivar'ın çocukları savaşın travmasından azade bir biçimde kurgulaması, onları aciz olarak betimlememesi ya da intikam duygusu içinde göstermemesi, ulusa tüm bu acıları yaşatan savaşın bittiğini ancak yeni savaşın şimdi başladığını vurgulamak içindir. Bu yeni savaş ülkeyi yeni baştan inşa etme mücadelesine dayanır ve çocuklar bu mücadelenin tam merkezinde yer alır. Çocuklar düşmana karşı intikam ve kinle yola devam ederlerse savaş geride bırakılamaz. Oysaki onlar tüm enerjilerini yeni Türkiye'nin inşasına, asıl şimdi başlayan savaşa vermelidirler. Artık düşman yoktur, ortak acıları tecrübe etmiş bir millet vardır ve o millet şimdi devletleşme yolundadır. İşte bu yüzden Halide Edip'in genç ve yeni Türkiye'nin savaş sonrası çocuklarına biçtiği görev, savaşın yarattığı duygusal ve manevi çöküntüyü geride bırakarak yeni mücadelede kahraman, fedakâr, güçlü, cesur ve çalışkan yeni aktörlere dönüşmektir. Yeni Türkiye'nin doğuş mekânı olan yokluklar içindeki perişan Anadolu'nun bu halinden yüksek bir medeniyete evrilmesi, yaralarını sararak gelişmesi, sadece bir coğrafya parçası olmaktan çıkıp vatanlaştırılması gerekmektedir. Bu hikâyeler aracılığıyla geçmişten yeniden hatırlayan, aynı acılara maruz kaldığını duyumsayan, ortak acılar etrafında kenetlenmiş ama o acıların içinde kaybolmamış savaşın çocukları artık yepyeni bir mücadele içinde omuzlarında daha da büyük yüklerle

16 James Marten, a.g.e., s. 7-8.

Anadolu'yu kalkındırmak için yola devam edeceklerdir. Şimdi Anadolu'nun engebeli ve zorlu coğrafyasını bayındır ve imar hale getirecek, yeni yollar, yeni inşaatlar yapacak mühendislerle, yeni Türkiye'yi hızla medenileştirecek öğretmenlere, hastaları iyileştirecek, onların yarasını saracak doktorlara, hemşirelere ihtiyaç vardır. Savaş döneminde erdemle, fedakârlıkla, vatan sevgisiyle, kahramanlıkla ve umutla özdeşleştirilen çocuklar böylece Halide Edip'in milliyetçi tavrının bir sonucu olarak üzerlerine yüklenen büyük anlam ve beklentiyle hikâyelerde bu yeni rollerin üstesinden kalkabilecek nitelikte çizilmişlerdir. Bu tutum, kurmacanın içsel işleyişi açısından gerçekliği sekteye uğratmışsa da yazarın bu hikâyelere estetik dışı anlamlar yüklediğini unutmamak gerekir. Halide Edip, milliyetçi arzuları harekete geçirmeyi, kolektif duygular yaratarak milliyetçi değerlerle yeni bir kimlik üretimine katkı sağlamayı, yeni Türkiye halkını birleşmiş bir milletten teşekkür eden bir ulus devletin vatandaşlarına dönüştürmeyi amaçlamıştır. Savaş sonrası kurulacak olan yeni hayatın belirsizliğini ortadan kaldırmak, güvenli bir geleceğin Türk halkını beklediğini, bu geleceği bizzat Türk çocuklarının inşa edeceğini anlatma çabasında olan yazarın bu çabası düşünüldüğünde hikâyelerdeki çocuk karakterlerin yazarın yaratmak istediği gerçekliğe hizmet etmek uğruna yüceltildikleri görülür.

KAYNAKÇA

- ADIVAR, Halide Edip, *Dağa Çıkan Kurt*, Can Yayınları, İstanbul 2014.
- ARGUNŞAH, Hülya, "Halide Edip, Kadınlar ve Savaş", *Kadın ve Edebiyat*, Kesit Yayınları, İstanbul 2016.
- BARTHES, Roland "Gerçek Etkisi", *Gerçekçilik ve Romansal Biçim*, (Çev. Mehmet Sert), Yirmi Dört Yayınları, İstanbul 2006.
- ENGİNÜN, İnci, "Halide Edip Adivar'ın Eserlerinde Çocuklar", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998.
- ENNEW, Judith ve Brian MİLNE, *The Next Generation: Lives of Third World Children*, New Society Press, Philadelphia 1990.
- <https://m.bianet.org/bianet/cocuk/9432-savasin-en-buyuk-magduru-cocuk>, 14 Nisan 2002 [Erişim: 09.09.2017].
- KAPLAN, Mehmet, "Himmet Çocuk", *Hikâye Tahlilleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2004.
- KÖROĞLU, Erol, *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918): Propagandadan Milli Kimlik İnşasına*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- MARTEN, James, *Children and War: A Historical Anthology*, New York University Press, New York 2002.
- REDEKER, Horst, *Edebiyat Estetiği*, (Çev. Aziz Çalışlar), Kuzey Yayınları, Ankara 1986.
- SCHWAB, Gabriele, *Haunting Legacies: Violent Histories and Transgenerational Trauma*, Columbia University Press, New York 2010.
- WATT, Ian "Gerçekçilik ve Romansal Biçim", *Gerçekçilik ve Romansal Biçim*, (Çev. Mehmet Sert), Yirmi Dört Yayınları, İstanbul 2006.

